

Валерій ГОРОВИЙ

Інформаційний глобалізм і перспективи національного розвитку

Стаття присвячена аналізу перспектив національного розвитку в умовах формування глобального інформаційного простору, прояву тенденцій глобалізму в усіх сферах суспільного життя.

Людство входить у новий, постіндустріальний етап свого розвитку, що іменується переважно більшістю дослідників як інформаційний. Даною назвою нинішнього етапу еволюції нашої цивілізації підкреслюється особлива важливість у розвитку процесів глобалізації саме їх інформаційної складової. У наш час інформація набуває усе більш чітко окреслених характерних ознак виробничої сили, безпосереднього каталізатора сучасного виробництва.

Технологічний рівень сучасності, розвиток систем масової комунікації створив можливості для прискореного розвитку загальноцивілізаційної інформаційної бази – обсягів інформації глобального значення, що, розвиваючись, чинять усе помітніший вплив і на всі сторони життя людства в цілому, і на кожен регіон, кожену державу, націю зокрема. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним.

Уже сьогодні загальноцивілізаційна інформаційна база спричиняє глобальну інтеграцію людських ресурсів для розв'язання найважливіших проблем економічного, політичного, соціального і духовного розвитку, допомагає пом'якшити, а в майбутньому і ліквідувати соціальні «хвороби» людства, характерні для минулих епох і сучасності. Водночас, зростаюче значення прояву діалектичної єдності розвитку загальносуспільних інформаційних ресурсів і інформаційних баз окремих держав, націй у перехідний період формування інформаційного суспільства є однією із найважливіших умов життєздатності останнього.

Однак, розширення доступу до інформаційних ресурсів, у цілому, створює лише передумови для позитивного вирішення актуальних суспільних проблем. На сьогодні головною причиною негативних наслідків процесу інформатизації суспільства є нерівномірність його розвитку і, як наслідок, нерівномірність входження в глобальний інформаційний простір держав, націй, інших людських спільнот. У зв'язку з цим з початком інформаційної епохи вже сьогодні можна говорити про наявність системи нових внутрішньоцивілізаційних протистоянь, впливів і протиріч, не характерних для інду-

стріального суспільства, від енергетичних до інформаційних, інформаційно-технологічних. Як зазначає Дж. Сорос, «наприкінці ХХ ст., всупереч стереотипам постіндустріальної романтики, з'явився привид нової глобальної ієрархії, що енергійно реалізує проект багатоярусного станового світу»¹. О. Зернецька йде ще далі в характеристиці негативного досвіду глобалізації в інформаційній сфері, вказуючи на «олігархічне домінування мультимедіаімперій з їх основним продуктом – масовою культурою і руйнацією автентичних культур народів, відчуження права на комунікацію, загрозу екології культури в цілому»².

Характерною особливістю нової епохи, в яку входить людство, стає формування та розвиток якісно нових форм відносин між людьми, націями, державами – відносин, в яких поступово зникатиме фактор відстаней, географічних бар'єрів, кордонів, традицій будь-якого виду суверенності, крім права власності, і, насамперед, права на інтелектуальну власність, зокрема, власності на інформаційні бази.

З урахуванням цього комплексу позитивних і негативних факторів прояву інформаційної бази суспільства в процесах глобалізації та переходу до нової епохи закономірно постає питання про долю національного розвитку, національної ідентифікації у нових умовах. Для України це питання особливо важливе, оскільки у неї ще не досить тривала традиція самостійного державотворення і вона входить у міжнародну спільноту з широким спектром проблем і соціальних наслідків змін у всіх сферах суспільного життя в умовах перехідної економіки.

Однак, незважаючи на всі складності сьогодення, в нашій країні є ще значне число спеціалістів, які з оптимізмом дивляться на перспективи українського національного розвитку. Цей оптимізм ґрунтується на ще не використаному внутрішньому потенціалі нашого суспільства. Адже хоча перебудова господарського механізму колишніх соціалістичних країн, у т. ч. й України,

¹ Сорос Дж. Про глобалізацію. – К.: Основи, 2002. – С. 18.

² Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К.: Освіта, 1999. – С. 333.

Горовий Валерій Микитович, канд. філос. наук, заст. генерального директора НБУВ.

згідно з потребами ринкової економіки і, що теж суттєво, рекомендаціями зарубіжних консультантів, залишила за межами ефективного використання значну частину високопрофесійного економічного, наукового кадрового потенціалу, він, цей потенціал, все ще може бути використаний.

Сьогодні ще можна говорити і про наявні наукову, навчальну інфраструктуру, мережу культурно-освітніх закладів, що забезпечують певне поновлення наукового, загальнокультурного рівня членів суспільства в нових його поколіннях. На особливу увагу заслуговує у зв'язку з цим мережа бібліотечних закладів. У процесі переходу до нового, інформаційного, етапу розвитку саме на їх базі найлогічнішим буде утворення системи інформаційних центрів загального користування.

Варто зазначити ще таке: інформаційна структура в Україні протягом останнього десятиріччя створюється не «з нуля». Перед розпадом СРСР у нашій республіці тільки в системі НТІ було задіяно понад 50 тисяч працівників, в інформатизацію, впровадження АСУ було вкладено понад 300 млн крб. Інформаційним забезпеченням діяльності управлінських структур тією чи іншою мірою займалися створені з цією метою підрозділи державних установ, науково-дослідних структур та культурно-освітніх закладів.

Проте, слід визнати технологічну, організаційну відсталість інформаційних ресурсів України порівняно з аналогічними структурами зарубіжних країн. Сьогодні потрібно мати на увазі також і ту обставину, що інформаційні структури радянського періоду були зорієнтовані на обслуговування потреб саме тогочасного суспільства.

Найближчі роки покажуть, чи знайде наше суспільство можливість включити незадіяні інтелектуальні сили і рушити по оптимістичному шляху розвитку, чи ні. В усякому разі, на сьогодні ще не видається популістським, декларативним заклик В. Хорошковського до реалізації концепції і програми інтелектуалізації суспільного життя України «у зв'язку із заходами по інформатизації в умовах формування незалежної держави та переходу до ринку»³. При цьому справедливо вважається саме такий напрям розвитку тією ланкою, яка, згідно з афоризмом відомого політичного діяча минулого, може витягти весь ланцюг проблем.

Стосовно перспектив розвитку українського суспільства в напрямі інформатизації можна дійти висновку, що найважливішою ланкою в період переходу до інформаційної епохи в наявному ланцюгу проблем є необхідність, поряд із відпрацюванням концепції, організації практичної роботи з наповнення і ефективного використання відповідної системи заходів в інтересах прискореного розвитку інформаційних технологій. Проте не виключено, що фактор часу матиме якщо не вирішальне, то дуже важливе значення для успіху справи.

³ Чи можливе «українське чудо»? Економічні підвалини національного відродження. – К.: Українські пропілеї, 1996. – С. 34.

Сьогодні запорукою збереження і подальшого розвитку української, як і будь-якої іншої, нації є насамперед уміле використання наявного науково-інформаційного потенціалу, використання можливостей технічного прогресу у збереженні і розвитку існуючих у розпорядженні нації, кожної держави інформаційних ресурсів, систем інформаційних баз – основи розвитку будь-якої людської спільноти.

Із входженням у нову, інформаційну, епоху перспективи розвитку будь-якої держави і нації зумовлюються дуже значною мірою саме участю її у виробництві основного продукту епохи – інформації. Розглядаючи долю держави як суспільного інституту, не можна погодитись із твердженнями про її відмирання внаслідок процесів глобальної інформатизації і здійснюваної під її впливом всезагальної уніфікації, все більшої втрати значення міждержавних кордонів, розвитку наддержавних правових, силових структур. Навіть палкий прихильник глобалізації Дж. Сорос, говорячи про її позитивний вплив на бізнес, зазначає, що хоча «загалом політичні процеси менш ефективні, ніж ринкові механізми, проте ми не можемо обійтись без них... Не існує міжнародного еквівалента політичному процесу, що відбувається в окремо взятих країнах. Хоча ринки стали глобальними, політика залишається міцно укоріненою в суверенітеті держави»⁴. Твердження фінансиста про глобальні ринки і державу справедливі для нинішнього етапу їх розвитку. Втім, певні регіональні регулятивні механізми для організації виробництва, в тому числі інформаційного, для забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів, для забезпечення розвитку суспільства в цілому, залишаються, очевидно, необхідними і в майбутньому. Питання в даному випадку доцільно сформулювати по-іншому: чи залишиться серед функцій державного механізму функція захисту інтересів даного регіону, даної нації? За яких умов можливе збереження і розвиток націй в інформаційну епоху?

Особливості суспільного розвитку вже на нинішньому етапі, вже перші ознаки входження у нову епоху дають підставу стверджувати, що історичну перспективу, очевидно, матимуть ті національні спільноти, які зможуть зробити суспільно значимий внесок у розвиток і ефективно використовувати загальноцивілізаційну інформаційну базу.

Будь-яка нація сьогодні має перспективу для свого збереження і розвитку за умови, якщо спиратиметься на власну інформаційну базу як повноправну складову глобального інформаційного простору. При цьому під повноправною складовою розуміється база, наповнювана постійно важливою, суспільно значимою інформацією. Звичайно ж, генеруючи інформацію для своєї інформаційної бази, для реалізації тих чи інших міжнародних проектів, дана людська спільнота, у нашому випадку – нація, має співвідносити нову інформацію з уже наявною у глобальному інформаційному просторі, має використовувати вже існуючі масиви інформації у не-

⁴ Дж. Сорос. Про глобалізацію. – С. 20–22.

розроблюваних нею напрямках і тому повинна мати механізми ефективного відбору і використання необхідних інформресурсів.

Проблема дієвого використання інформресурсів є важливою саме в нинішній період – період входження в нове суспільство у зв'язку з технологічними особливостями поєднання сучасної інноваційної інформації з виробництвом і перетворенням самої інформації на виробничу силу. Ця проблема є особливо важливою для України і країн СНД, для яких існує лише інноваційний шлях успішного входження в міжнародну спільноту.

Слід зазначити також, що в глобальній організації виробництва якраз людські спільноти, утворені за національною ознакою, можуть знаходити додаткові аргументи у міжнародному поділі праці, спираючись на властиву їм ментальність. Цей фактор посилюється використанням культурних, у широкому значенні цього слова, надбань попередніх поколінь даної нації з усією своєрідністю світосприйняття ними ціннісних орієнтирів, прогресивних національних традицій в інтересах загальноцивілізаційного культурного розвитку.

Таким чином, перспективи поступу націй у процесі переходу до інформаційної епохи пов'язані з рядом обов'язкових факторів.

По-перше, вони мають зробити свій внесок у розвиток загальноцивілізаційної інформаційної бази, для цього створити конкурентоспроможні механізми для творення нової і використання наявної інформації, розвинути систему підготовки відповідних спеціалістів.

По-друге, враховуючи процеси глобалізації, вони вже сьогодні можуть чіткіше визначити основні напрями можливої спеціалізації у міжнародному поділі праці, зробити їх пріоритетними у подальшому розвитку, налагоджувати механізми ефективного використання культурних надбань, традицій минулих поколінь, ментальних характеристик у вирішенні актуальних проблем сьогодення.

По-третє, використовуючи наявні можливості нації і держави, відповідний міжнародний досвід, вони мають виробити ефективну систему можливих і необхідних заходів інформаційної безпеки, нейтралізації проявів інформаційної агресії, спрямованих на нівелювання національної своєрідності, олігархічного домінування «інформаційно багатих» і руйнування автентичних культур народів, нівелювання їх національної своєрідності.

По-четверте, для України та країн СНД у їх нинішньому економічному становищі і на нинішньому рівні державотворчого процесу дуже важливою є організація оперативного інформаційного супроводу діяльності управлінських структур, створення ефективних механізмів узгодження сучасних інформаційних технологій з виробництвом, налагодження швидкого впровадження

інноваційних технологій, адже безперервний науково-технічний прогрес інформаційної цивілізації буде здійснюватись еволюційно на основі подальшого вдосконалення інформаційної бази і безпаперової технології управління⁵. Разом з цим, сьогодні невідкладними є заходи, спрямовані на збереження наявного потенціалу інформаційної сфери діяльності: припинення відтоку наукових кадрів із країни, відновлення характерного для нашого народу потягу до інформації, до книги зміцненням матеріальної бази системи бібліотечних закладів, впровадження державної програми їх комплектації літературою, комп'ютерною технікою. Комп'ютеризація бібліотек поряд зі школою, системою навчальних закладів може бути реальним кроком інформатизації найширших верств суспільства, залучення їх до суспільного прогресу.

Ще один аргумент на користь позитивної перспективи збереження і розвитку людських спільнот, заснованих за національною ознакою, у загальноцивілізаційному прогресі полягає, очевидно, в самій логіці об'єктивного процесу розвитку людства. Перед ним постають усе складніші проблеми, для вирішення яких необхідною є мобілізація таких ресурсів, які самостійно не може забезпечити навіть наймогутніша із сучасних країн, найвпливовіша із сучасних націй. Набутий людством за всю його свідому історію досвід, наявні знання, здобуті всіма націями і народами планети в усій їх багатогранності сприйняття і освоєння навколишньої дійсності, в загальному та цілому і є тим аргументом, який людство може протиставити викликам часу. Від зростання вагомості цього аргументу залежить життєздатність тієї складної соціальної системи, на яку перетворилося людство. І «чим різноманітнішим, багатограннішим є досвід, а відповідно, інформація, в якій цей досвід зафіксований, тим стійкішою є система, тим вона є мобільнішою...»⁶.

У зв'язку з цим без надмірного оптимізму, але можна висловити сподівання, що нова інформаційна цивілізація, яка сьогодні народжується, не повторить помилок, допущених нинішньою, індустріальною, цивілізацією у ставленні до свого основного ресурсу – енергетичних запасів у надрах Землі, буде вдумливішою і ошадливішою у використанні ментального потенціалу людства, збереже його і створить умови для подальшого розвитку, а тим самим забезпечить себе додатковим резервом життєздатності. У цьому вбачаються обнадійливі перспективи розвитку України.

⁵ Див. про це: Абдеев Р. Ф. *Философия информационной цивилизации*. – М.: ВЛАДОС, 1994. – С. 316.

⁶ Афанасьев В. Г. *Социальная информация и управление обществом*. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1975. – С. 116.